

DRIFTSØKONOMI OG PRODUKTIONSPOLITIK PAA LANDBRUGETS OMRAADE

FOREDRAG I NATIONALØKONOMISK FORENING D. 12. DECEMBER 1941

Af A. P. JACOBSEN

LANDBRUGET er fra Naturens Side underkastet særlige Vilkaar og Betingelser, som er bestemmende for Arbejdsmaade og Produktion, og som derfor er grundlæggende for Landbrugets Driftsøkonomi og følgelig maa tages i Betragtning ved enhver Produktionspolitik.

For det første er Jorden ikke alene Arbejdsplads for Landbruget, den er ogsaa Produktionsbasis og Raastofkilde, og da en Ejendoms Landbrugsareal praktisk taget er fast begrænset, kan en Udvidelse af Produktionen kun ske ved mere intensiv Udnyttelse af det til Raadighed staaende Areal. Dette er kun muligt ved større Anvendelse af Produktionsmidler som Melioration, Gødskning og Bearbejdning, Renholdelse m. m., og det er en Kendsgering, at Virkningen af disse Midler er aftagende med forøget Indsats. De første 100 kg Kunstgødning giver større Udbytteforøgelse end de næste, og Virkningen af Jordbearbejdning og Renholdelse er ogsaa aftagende. Der findes altsaa for hver enkelt Plantekultur i hvert enkelt Brug en økonomisk Grænse for Anvendelse af Produktionsmidler og dermed ogsaa for Produktionens Størrelse.

For det andet er Landbrugsproduktionen bundet til Aarets Kredsløb. Agerdyrkningen har ingen kontinuerlige Arbejder Aaret igennem; hver Afgrøde kræver sine sæsonmæssige Arbejder, ofte indenfor ret korte Tidsrum. Man kan ikke fordele Rugsaaning regelmæssigt paa Aarets 300 Arbejdsdage, ej heller Høsten eller andre Markarbejder.

Hvad dette betyder for Driftens Økonomi, kan maaske bedst illustreres ved følgende Tankeeksperiment, som forøvrigt kunde være Virkelighed under andre Himmelstrøg. Lad os forestille os

en Landmand, der hvert Aar udelukkende dyrker Vinterhvede paa hele sit Landbrugsareal. Et saadant Landbrug vilde kræve megen Arbejdskraft i August og September Maaned med Høst, Jordtilberedning og Saaning, men i de øvrige 10 Maaneder vilde der være lidet at bestille, bortset fra Tærskning, som nogenlunde kan henlægges til en hvilkensomhelst Aarstid. Arbejdskraften, derunder ogsaa Trækraften, vilde blive urimelig dyr. Det vilde blive vanskeligt at holde Jorden ren og at holde den i Kultur og Gødningskraft, Afgrøden vilde før eller senere blive hærget af Sædskiftesygdomme. Udnyttelsen af Halmen vilde sandsynligvis væ mindre god, og hele Driften vilde i sin Ensidighed være overordentlig risikabel, idet dens Rentabilitet helt og holdent vilde afhænge af Hvedekonjunkturerne. Paa den anden Side vilde det for vedkommende Landmand være en bekvem Drift med lange Hvileperioder. Hvis en Del af Arealet benyttes til en anden Afgrøde, f. Eks. Majs til Modenhed, fordeles Arbejdet paa flere Maaneder af Aaret. Jorden kan bedre holdes i Kultur, Hvedeafgrøden vilde sandsynligvis kunne udnyttes bedre, og Risikoen blev mindre. Omfanget af en Produktionsgren influerer altsaa paa Udgifterne pr. Produktenhed, idet et mindre Omfang giver billigere Produktion. Omvendt maa Forøgelse af en Driftsgrens Omfang indenfor et bestemt Areal medføre større Merudgifter pr. Arealenhed og dermed naturligvis ogsaa pr. Produktenhed.

Dette gør sig ogsaa gældende i almindelige blandede Landbrug som de danske, hvilket jeg skal forsøge at klargøre nærmere: Hvis en Landmand vil udvide Arealet med Rug, støder han paa forskellige Vanskeligheder. Det er svært at skaffe Plads for et større Rugareal, da Rugens rettidige Saaning kræver en Forfrugt, der helst skal være fjernet, i hvert Fald inden Udgangen af August Maaned, og det er vanskeligt at faa et større Areal gjort i Stand til Rug og besaaet i September Maaned, hvor mange andre Arbejder trænger paa. Det samme gælder Høsten, der i Almindelighed er noget besværligere for Rugen end for andre Kornarters Vedkommende. Hertil kommer saa, at Afgrødernes, specielt Halmens, Udnyttelse i Almindelighed bliver ringere, jo større Rugarealet er. Tilsvarende Faktorer gør sig gældende for andre Kornarter og ligeledes for alle Slags Korn taget under eet. Hvis Korn udgør 50 % eller mere af det samlede Landbrugsareal, vil Korndyrkningen præge hele Bruget. Den vil paa visse Aarstider, navnlig under Saaning og Høstningen, være bestemmende for Arbejdskraftens Størrelse og vil rimeligvis fordre ekstra Arbejdskraft, som altid er

dyrere end den faste. Der bliver forholdsvis lille Plads til andre Afgrøder, og det er derfor givet, at en væsentlig Del af Indtægterne maa skaffes fra Kornet. Hvis dette ikke er muligt paa Grund af lave Kornpriser, maa Korndyrkningen indskrænkes, og naar den kommer ned paa 35—40 % af Landbrugsarealet, er den ikke mere saa bestemmende for Bruget; der bliver mere Plads til andre Afgrøder, og Afgrøderne fra det mindre Kornareal kan udnyttes bedre, navnlig for Halmens Vedkommende. Et lille Roearaal paa 10 à 15 % af det samlede Landbrugsareal byder forholdsvis store Fordele. Arbejdet falder hovedsagelig paa andre Tider end for Korndyrkningen og kan derfor udføres forholdsvis billigt, omtrent med den faste Arbejdsstab, og hele Arealet kan for en stor Del gaa ind i Stedet for Brak. Hvis Arealet forøges til 20—25 % af det samlede Landbrugsareal, ændres Billedet i høj Grad. Nu vil Roedyrkningen baade i Forsommeren og navnlig under Hjemkørslen kræve ekstra Arbejdskraft. Det kan ikke mere siges, at hele Roearalet gaar ind i Stedet for Brak, og Udnyttelsen vil i Reglen ikke blive saa fuldkommen som ved et mindre Areal.

Paa samme Maade gaar det med en hvilkensomhelst anden Plantekultur indenfor Landbruget. Baade større Anvendelse af Produktionsmidler pr. Arealenhed og udvidet Dyrkning af en bestemt Planteart indenfor det til Raadighed staaende Areal fremkalder stigende Udgifter pr. Produktenhed.

I den dyriske Produktion gør tilsvarende Faktorer sig gældende. Produktionsforøgelse kan ske ved større Ydelse pr. Individ eller ved at holde større Besætning. Omsætningen i den dyriske Produktion er ikke at ligne med en simpel kemisk Proces, hvor de færdige Produkter staar i et konstant Forhold til de anvendte Grundelementer. Stigende Intensitet giver aftagende Udnyttelse af Foderet. Det 4. kg Oliekager til en Ko giver ikke saa stort Merudbytte som det 1. eller 2. kg, en Forøgelse af Roefoderet fra 40 til 50 kg giver ikke saa stor Merproduktion som en Forøgelse fra 20 til 30 kg pr. Dag.

Ved en lille Kvægbesætning i Forhold til Arealet kræver Fremskaffelse af det hjemmeavlede Foder ikke saa store Udgifter pr. Ko som til en større Besætning paa samme Ejendom. Dyrkningen af Foderafgrøder behøver ikke at have saa fremtrædende Plads, Pasningen af Besætningen volder ikke saa store Vanskeligheder, kræver maaske ikke synderlig ekstra Arbejdskraft. Hvis nu Konjunkturerne er forholdsvis gunstige for Mælkeproduktionen, maa denne udvides saaledes, som det er sket i Danmark igen-

nem mange Aartier, men derved bliver ogsaa Merudgifterne større pr. Produktenhed. I Svineholdet udviskes den tilsvarende Bevægelse noget, naar der er Adgang til ubegrænset Køb af Korn til rimelige Priser. Derigennem løses Svineholdet i større eller mindre Grad fra Ejendommens eget Areal, men saa længe Svineholdet er knyttet til et Landbrug, gør de stigende Merudgifter pr. Produktenhed sig ogsaa gældende i Flæskeproduktionen. Vi behøver kun at tænke paa Skummetmælkens og forskellige Affaldsprodukters Udnyttelse. Som sidste Eksempel skal jeg nævne Hesteopdræt. Hvis en Bondegaard har en enkelt Følhoppe, kan Arbejdet for en stor Del udføres med Avlsdyr og Opdræt og uden synderlig ekstra Udgifter til Pasning. Saa snart Opdrættet antager et større Omfang, bliver Udnyttelsen af Avlsdyr og Opdræt mindre god, og der kræves ofte ekstra Arbejde til Pleje og Pasning.

For alle Landbrugets Produktionsgrene har vi altsaa to Faktorer, som fremkalder stigende Merudgifter ved stigende Produktion, nemlig 1) den aftagende Nyttevirkning ved forøget Intensitet inden for samme Areal eller samme Antal Husdyr og 2) de stigende Udgifter i Forbindelse med daarligere Udnyttelse ved Forøgelse af een Produktionsgrens Omfang paa Bekostning af andre. Dette betyder naturligvis ikke, at smaa Afgrøder og lav Ydelse er mere fordelagtig end store Afgrøder og høj Ydelse. Tværtimod, det omvendte er i Almindelighed Tilfældet. Men det betyder, at der foruden den maksimale Grænse for, hvor stor Produktion der overhovedet kan naas pr. Arealenhed eller pr. Dyr, ogsaa findes en økonomisk Grænse for, hvor nær det under givne Prisforhold betaler sig at gaa til den maksimale Grænse, og navnlig betyder det, at Forholdet mellem Omfanget af de enkelte Driftsgrene maa afpasses efter Prisrelationerne, for at det samlede Brug kan give det bedst mulige Resultat. Driftsudbyttet afhænger nemlig i højeste Grad af Vekselvirkningerne mellem de enkelte Produktionsgrene (Sædskiftesygdomme, Jordens Kulturtilstand og Renholdelse, Fremskaffelse af alsidigt Foder til Husdyrene paa alle Aarstider, Halm til Dækning af Rodfrugter o. s. v.) og Betydningen af at fordele Arbejdsforbruget saa jævnt som muligt over hele Aaret, da det giver billigere Arbejds- og Trækraft. Heri ligger Forklaringen paa, at alsidige og vel afbalancerede Brug altid klarer sig forholdsvis godt, især under daarlige Konjunkturer, medens ensidige og navnlig ensidigt intensive Brug i Almindelighed bringer et ringe Driftsudbytte som Følge af mindre god Vekselvirkning mellem de enkelte Driftsgrene.

Naar man har forstaaet Betydningen af Sammenspillet og Afhængigheden mellem de forskellige Driftsgrene, er det en Selvfølge, at et Landbrug maa betragtes som een økonomisk Enhed. Det nytter følgelig ikke at spørge om en enkelt Produktionsgrens Rentabilitet. Man maa holde sig til det samlede Landbrugs Rentabilitet og spørge, under hvilken Form og i hvilket Omfang det betaler sig at producere Korn, Roer, Mælk m. m. for at opnaa det største Driftsudbytte af det samlede Brug. Hvis Prisen falder for et enkelt Produkt, f. Eks. Rug, behøver Rugdyrkingen ikke af den Grund at blive ufordelagtig, men det betaler sig ikke at dyrke saa megen Rug, som hvis Rugprisen var ekstra høj. Selvom Prisen falder for Mælk, bliver det ikke urentabelt at producere Mælk, men muligvis bliver det af Hensyn til det samlede Brugs Rentabilitet fordelagtigt at indskrænke Mælkeproduktionen noget. Det samme kan siges om Smørproduktionen, men den enkelte Landmand producerer jo ikke Smør. At betragte Smørproduktionen som en landøkonomisk Produktionsgren er derfor misvisende. Prisfaldet for et enkelt Produkt kan blive saa stærkt, at det overhovedet ikke betaler sig for Landbruget at opretholde den paagældende Driftsgren. Det skete med Olieplanterne og Hørren i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, medens vi jo i Øjeblikket oplever den modsatte Bevægelse for disse Kulturers Vedkommende.

Hermed stilles Problemet om Produktionsprisen for de enkelte Landbrugsvarer i den rette Belysning. Da Fordelagtigheden ved en bestemt Produktionsgren i høj Grad afhænger af Sammenspillet med andre Grene af Driften, kan man selvfølgelig ikke finde Produktionsprisen for det enkelte Produkt, men da Merudgifterne pr. Produktenhed er stigende med Produktionens Størrelse, ved man, at hvis Produktionsprisen kunde findes, vilde den bestaa af en Række stigende Priser pr. Produktenhed, naturligvis varierende fra Brug til Brug. Det skal indrømmes, at Produktionsprisen kan findes i et Landbrug, hvor der kun haves een Produktion som i det nævnte Eksempel med Hvede i hele Arealet, og den kan ogsaa findes for Kvæghold eller Svinehold eller Hønsehold udenfor Landbruget, men i et almindeligt blandet Landbrug er Opgaven ligesaa uløselig som Cirkelns Kvadratur. De Produktionspriser, som undertiden anføres — det sker heldigvis ikke saa hyppigt som for 10 eller 20 Aar siden — er beregnet paa uvirkelige Værdier og kan iøvrigt gøres høje eller lave efter Behag.

Produktionsforøgelse i Landbruget bremses ikke alene af de stigende Merudgifter; den bremses ogsaa ved, at Produktprisen

under fri Prisdannelse i Almindelighed falder med stigende Produktion, og dette er en yderligere meget vigtig Faktor til Regulering af Produktionens Størrelse. De stigende Merudgifter og de faldende Produktpriser fører til et Skæringspunkt, som angiver den økonomiske Grænse for Produktionens Størrelse. Denne Grænse forrykkes opad, naar Produktprisen stiger, eller naar Merudgifterne bliver mindre, f. Eks. ved lavere Priser for Produktionsmidler eller ved tekniske Fremskridt.

Priser og Prisrelationer er saaledes bestemmende for Intensitet og Omfang af hver enkelt Produktionsgren i hvert enkelt Landbrug og dermed for hele Landet, og den fri Prisdannelse tjente altsaa til automatisk Regulering af Landbrugets Produktioner. Det var et meget fintmærende Apparat, men det virkede i Reglen for svagt og for sent. Det ligger i Sagens Natur, at Landbrugsproduktionen bevæger sig langsomt, den har jo i mange Tilfælde en to- eller fleraarig Turnus. Under gunstige Konjunkturer foretages der Skridt til Udvidelse, og Produktionen holder sig derfor haardnakket ved indtrædende Prisleiligheder, navnlig indskrænker Landbruget nødtigt en Produktionsgren uden at udvide en anden. Prisleiligheder for en Vare giver nemlig relativt gunstigere Betingelser for Produktionen af andre. Reguleringen var i hvert Fald ikke tilfredsstillende.

Heroverfor skal det indrømmes, at automatiske Prisdannelser og Produktionsreguleringer aldrig har faaet Lov at virke i Ro, men altid er blevet forstyrret ved Toldændringer og Restriktioner af forskellig Art fra Aftagerlandenes Side, især under ugunstige Landbrugskonjunkturer i vedkommende Lande. Dette var ogsaa Tilfældet under den økonomiske Krise 1929—1935. England, Belgien med flere Lande trak sig ud af Spillet paa et tidligt Tidspunkt for visse Landbrugsvarers Vedkommende. Tyskland skabte omkring 1934 sit eget isolerede Prisniveau, men for det danske Landbrug var Prisdannelsen dog nogenlunde fri, ogsaa i Aarene 1934—40, idet Tyskland betalte den Pris, som Danmark opnaaede ved Salg til andre Lande, d. v. s. i første Linie England.

Dette Grundlag for Prisdannelsen og Produktionsreguleringen faldt bort den 9. April 1940. Det var nu uomgængeligt at drive en vis Produktionspolitik, idet der maatte aftales Priser uden nogen egentlig Basis. Landbrugspriserne i Danmark var den Gang urimeligt lave, og Priserne fik derfor Lov til at stige betydeligt, men paa et eller andet Tidspunkt maatte der tages Stilling baade til Priserne i Almindelighed og til de indbyrdes Prisrelationer, dels

for at opretholde den samlede Produktion uden at influere for stærkt paa det almindelige Prisniveau og dels for at fremkalde det ønskede Forhold mellem de enkelte Produktionsgrene. Der var ikke mere de Udvidelsesmuligheder som tidligere ved Køb af Hjælpestoffer, ellers vilde de nye konstante Priser have fremkaldt enorme Produktionsforøgelser. Opgaven var nu at afpasse Priserne saaledes indbyrdes, at Arealets Benyttelse og Afgrødernes Anvendelse bliver saa hensigtsmæssig for Samfundet som mulig, med andre Ord: at afpasse Priserne saaledes, at de enkelte Produktioner faar et formaalstjenligt Omfang inden for de givne Muligheder.

Da hele Danmarks Overskud af Landbrugsprodukter praktisk taget skulde gaa til Tyskland, er det en Selvfølge, at Tysklands Ønsker maatte være afgørende med Hensyn til Produktionens Art, og Tyskland ønskede i første Linje Smør, dernæst Flæsk, saa Oksekød, medens Æg kom paa 4. Plads. Disse Ønsker var meget vel forenelige med danske Interesser, og Opgaven var saa at indstille Priserne saaledes i Forhold til hinanden, at Produktionerne kom frem i den ønskede Størrelsesorden.

Det maa erkendes, at ingen er i Stand til at regne ud, hvorledes Prisrelationerne skal være for at fremkalde et forud ønsket Forhold mellem Produktionernes Størrelse. Man maa bygge paa hidtidige Prisforhold og prøve at komme det tilsigtede Produktionsforhold saa nær som muligt.

Ved Udformningen af Priserne i Danmark blev der stillet en enkelt bestemt og driftsøkonomisk meget interessant Opgave derved, at de to Regeringer efter tysk Forslag aftalte, at Priserne for Æg skal holdes saaledes i Forhold til Priserne for Flæsk, at Korn udnyttes forholdsvis gunstigere i Flæskeproduktionen end i Ægproduktionen. Driftsøkonomisk er Spørgsmaalet i Øjeblikket, hvor højt Ægprisen saa maa komme, naar Prisen for slagtede Svin er 2,54 Kr. pr. kg.

Regnes der med 7,3 kg Korn til 1 kg Flæsk og 5,0 kg Korn til 1 kg Æg, skal der bruges omtrent 0,7 Gange saa meget Foder til Produktion af 1 kg Æg som til Produktion af 1 kg Slagtevægt af Svin, og naar Prisen for slagtede Svin er 2,54 Kr., skulde Ægprisen derefter kunne være 1,78 Kr. pr. kg. Denne Gennemsnitspris maa saa opdeles efter sæsonmæssige Prisbevægelser og de sæsonmæssige Produktionssvingninger. Den svarer til en Pris af 3,00 Kr. pr. kg i Begyndelsen af November og 1,20 Kr. pr. kg i Begyndelsen af April. Saa stærkt vil man sikkert ikke lade Priserne variere under de nuværende Forhold.

Det er selvfølgelig ikke nok at have en Produktionspolitik blot for de animalske Produktioner, som er sidste Led i Kæden. Man maa tage alle Landbrugets Produktioner i Betragtning. Derved viser det sig, at hele det produktionspolitiske Problem stiller sig forskelligt, eftersom man kun tænker paa Danmarks Forsyning med Levnedsmidler, eller man ogsaa tænker paa Levnedsmidler til Bytte med udenlandske industrielle Raastoffer og andre Varer og dermed paa Europas Forsyning med Levnedsmidler.

Institut für Konjunkturforschung, Berlin, offentliggjorde i 1939 en Beregning, hvorefter Danmarks Selvforsyning var 103 %, d. v. s. at Danmark med sit daværende Forbrug af Levnedsmidler kun vilde have et Overskud paa 3 %, naar Tilførslerne udefra ikke regnedes med. Det betyder med andre Ord, at Danmark intet synderligt Overskud vilde have under de nuværende Forhold, dersom Forbruget skulde opretholdes som før Krigens Begyndelse. Dette bekræftes af den Kendsgerning, at vor Smørproduktion i indeværende Høstaar ikke vil blive saa stor, som Danmarks samlede Forbrug af Smør, Margarine og Planteolier var i 1938.

Imidlertid er det ganske nødvendigt at skaffe nogle Landbrugsvarer til Eksport, og det maa ske dels ved Indskrænkning af det samlede Forbrug og dels ved at ændre Produktion og Forbrug i Retning af Spiseafgrøder og Vegetabilier i Stedet for Foderafgrøder og dyriske Produkter som Kød, Flæsk og Smør. Dette sidste er indlysende, naar man betænker, at ca. 75 % af Kalorieværdien gaar tabt ved Fordøjelsesprocessen i den dyriske Organisme. Det veksler naturligvis meget efter Dyreart og efter Fodringens Hensigtsmæssighed. Tabet er i mange Tilfælde betydeligt større. Hvor mange Mennesker, der kan ernæres paa et vist Landbrugsareal, afhænger altsaa i meget høj Grad af, i hvilken Udstrækning der produceres og konsumeres vegetabiliske Næringsmidler.

Det er derfor en Selvfølge, at Produktionspolitiken under de nuværende Forhold maa anlægges paa at skaffe rigelige Mængder af Brødkorn, Kartoffler, Sukkerroer, Bælgsæd, Grøntsager og Frugt — Kulhydrater og vegetabilisk Protein — ligesom der ogsaa maa skaffes fornødent Frø og visse industrielle Raastoffer. Vil man have Landmændene til at dyrke disse Salgsafgrøder, maa Priserne stille sig fuldt saa gunstige som for Korn, men hvilken Kornpris skal man lægge til Grund? Det kan ikke være Prisen for Korn, der leveres til Staten, idet Landmanden uvægerligt og med Rette vil sammenligne Dyrkningen af Salgsafgrøder med den Del af Kornhøsten, som han har tilovers, efter at Afleveringen til Staten

er opfyldt. Meget taler for at benytte Udnyttelsesprisen for Korn til Svin som Maalestok for Kornprisen. Med den nugældende Svinepris, og med det allerede nævnte Produktionsforhold af 1 : 7,3 bliver Udnyttelsesprisen for Korn 35 Øre pr. kg, og da der ogsaa anvendes en Del Grovfoder til Svin, kan Udnyttelsesprisen næppe sættes lavere end 36 Kr. Denne Kornpris giver i gode Aar et gennemsnitligt Bruttoudbytte paa ca. 1000 Kr. pr. ha foruden Halm, og dette Bruttoudbytte maa saa lægges til Grund for Beregning af Prisen for Olieplanter, Spindstoffer, Frø m. m., idet der i hvert enkelt Tilfælde maa tages tilbørligt Hensyn til Merudgifterne og Merindtægterne i Sammenligning med Korn dyrkning og ligeledes til eventuel større Risiko. Naar Flæskeprisen svarer til ca. 36 Kr. for 100 kg Korn, svarer den til 8—9 Kr. pr. 100 kg Foderkartofler, og det er klart, at Prisen for Spisekartofler maa ligge ikke saa lidt højere, dels fordi Spisekartoflerne giver mindre Høstudbytte pr. ha end Foderkartofler, og dels fordi der bør være en ekstra Fortjeneste paa Kartofler til Spisebrug, for at Befolkningens Forsyning kan være sikret. Det tilsvarende gælder Priserne for Sukkerroer til Fabriks-(Spise)brug og til Foderbrug.

Vanskeligere er det at finde tilfredsstillende Sammenligningsgrundlag for Foderroer og Græs i Sammenligning med Kornprisen. Med andre Ord at finde den rigtige Pris for Mælk i Sammenligning med Prisen for Flæsk. Ogsaa her kan Beregningen snarest gennemføres over Bruttoudbyttet pr. ha, idet man gaar ud fra den Mælkemængde, der kan produceres af disse Foderafgrøder fra en ha, men det drejer sig her om Afgrøder som Græs og Roer, hvis Dyrkning er saa forskellig fra Dyrkning af Korn, at Sammenligninger ikke kan blive synderlig korrekte, og selve Mælkeproduktionen er jo ogsaa mere besværlig og kræver langt mere Arbejde end f. Eks. Flæskeproduktion. Naar man vil have denne Produktion forholdsvis stor, er det derfor nødvendigt at ansætte Mælkeprisen ret højt.

Noget andet er, hvorledes Mælke- og Flæskeproduktionen bør stilles i Sammenligning med Dyrkning af Olieplanter. Det drejer sig her i første Linje om Fremskaffelse af fornødne Fedtstoffer. Spørgsmaalet er ikke, om en Afgrøde udnyttes bedst ved direkte Anvendelse som Menneskeføde eller indirekte ved Opfodring — dette Spørgsmaal er paa Forhaand besvaret — men Spørgsmaalet er, om der kan avles saa meget pr. ha af udprægede Foderafgrøder, at Mælke- og Flæskeproduktionen kan give lige saa stor Mængde Næringsstoffer (Fedtstoffer) pr. ha som Olieplanter. I almindelige

danske Landbrug anvendes ca. $\frac{3}{4}$ ha med Foderafgrøder for at skaffe Foder til en Malkeko, som giver ca. 100 kg Smørfedt. Det vil sige, at der kan produceres 133 kg Smørfedt pr. ha foruden ca. 100 kg Protein i Skummetmælk. I Tyskland regnes kun med 100 kg Smørfedt pr. ha. Udbyttet af vegetabiliske Fedtstoffer ved Dyrkning af Olieplanter er langt større. I Tyskland regnes under gunstige Forhold med 1800 kg Vinterrapsfrø pr. ha. Olieudbyttet sættes til 36 % d. v. s. 650 kg Plantefedt pr. ha og desforuden ca. 300 kg Protein i Form af Oliekager. Vinterraps synes ikke at vinde Indpas i Danmark igen; den passer aabenbart ikke saa godt i Sædskiftet som i gamle Dage, da den fulgte efter Brak. Andre Olieplanter, der kan dyrkes i vort Klima, bringer ikke saa store Afgrøder. Oliehør giver vel 10—1500 kg Frø med 30—35 % Olieudbytte eller ca. 425 kg Olie pr. ha, gul Sennep 1000 kg med 20—23 % eller 220 kg Olie pr. ha foruden 200—250 kg Protein i Form af Oliekager, men selv overfor disse Udbyttetal kan Fedtproduktionen gennem Malkekøer aldeles ikke konkurrere.

Større Chance har Fedtproduktionen ved Anvendelse af Kartofler og Sukkerroer til Svin. Ved hensigtsmæssig Dyrkning og Fodring kan der produceres 500—600 kg Slagtevægt pr. ha dog ikke uden et ekstra Tilskud af proteinrigt Foder, og det er vanskeligt at skaffe. Fedtindholdet er naturligvis meget forskelligt i en fed og en mager Gris, men der kan maaske regnes med ca. 200 kg Svinefedt pr. ha, altsaa henimod det dobbelte af, hvad der fremskaffes gennem Mælkeproduktion, men alligevel ikke mere end ca. halvt saa meget som ved Dyrkning af Olieplanter. Dertil kom saa 2 à 300 kg Svinekød, som ernæringsmæssigt er betydeligt mere værd end den Protein, som Olieplanterne giver ved Siden af Fedtstofferne. Grovt regnet skulde man have Foderafgrøder, som giver 4 Gange saa stort Udbytte som Spiseafgrøder, for at det ernæringsmæssigt kan betale sig at producere animalske Fodermidler.

Imidlertid drejer det sig ikke om et enten eller. Olieplantedyrkningen hører først og fremmest hjemme i de sydligere Lande, hvor Befolkningen ogsaa er mere indstillet paa Konsum af Plantefedt. Under de nuværende Forhold maa Olieplantedyrkningen forskydes mod Nord, men den behøver ikke og kan heller ikke træde helt i Stedet for Mælke- og Flæskeproduktion. Opretholdelse af disse Produktioner er mulig og forsvarlig i højere Grad, jo mere de baseres paa yderige Foderplanter som Sukkerroer, Kartofler og Lucerne, der giver 2—3 Gange saa mange Foderenheder som Korn, og dette er Forudsætningen for, at dansk Landbrug kan fort-

sættes nogenlunde efter de hidtidige Linjer, og navnlig for at de smaa Landbrug kan hævde sig.

Her berøres et Spørgsmaal, som vistnok falder mere ind under almindelig Agrarpolitik end under Produktionspolitik, nemlig Spørgsmaalet, om de smaa Landbrug kan klare sig under de nuværende europæiske Produktionsbetingelser, d. v. s. uden Indførsel af Korn og Foderstoffer. Husmandsbrugene i Danmark er jo for en stor Del kommet frem ved Forædling af udenlandske Afgrøder — de havde ofte større Areal i Amerika end i Danmark — og de berøres derfor stærkest af Isoleringen, skønt der er givet nogen Erstatning gennem Kornlovens Afleveringsbestemmelser. Samtidig trues de smaa Brug af den tekniske Udvikling, hele Mekaniseringen inden for Landbruget, som byder langt større Fordele i store og større Brug end i ganske smaa Brug. Det samme gør sig gældende i andre Lande. De smaa Brug er ude for en haard Vind, og skal de kunne bestaa som selvstændige Virksomheder, er der næppe nogen Vej uden om en mere intensiv Plantedyrkning end hidtil, og det vil atter sige Kartofler, Sukkerroer, Grøntsager og Frøafgrøder, der fordrer stor Omhu og megen Arbejdskraft. Bortset fra Foderroer er det aldrig lykkedes at faa de smaa Brug ind paa rigtig intensive og kostbare Plantekulturer. Da Markfrøavlens kom op for ca. 35 Aar siden, troede mange, at den kunde blive en særlig Løftestang for de smaa Brug. Det viste sig ikke at blive Tilfældet. Paa samme Maade synes det at gaa med Grøntsagedyrkning og Frugtavl, og selvfølgelig passer Dyrkning af Olieplanter ogsaa bedre i store end i smaa Brug. Maaske har de smaa Brug en Chance i Dyrkning af Spindplanter, men det afgørende vil uden Tvivl blive, om de smaa Brug formaar at udvide Dyrkningen af de mest yderige Foderafgrøder som Basis for Fedtproduktion ved Hjælp af Malkekøer og Svin.

Det er naturligvis ingen let Opgave at fastsætte Priserne saaledes, at Landbruget reagerer netop som ventet, og med nogen større Sikkerhed kan det ikke gøres. En ensidig Prisforhøjelse for en eller anden Vare fremkalder ganske vist altid en større Produktion deraf, men det kan ikke paa Forhaand beregnes, hvor stor Forøgelsen vil blive. I sidste Instans er Praksis Højesteret i saa Henseende. Er det eksempelvis beregnet, at Prisen for Raygræsfrø skal være 1,50 Kr. pr. kg, og det saa viser sig, at Avlen ikke finder Sted i det ønskede Omfang, ja saa har Regnestykket af en eller anden Grund været forkert, og der er da ikke andet at gøre end snarest mulig at foretage en Korrektur.

Opgaven lettes i høj Grad for mange specielle Afgrøders Vedkommende ved Tegning af Dyrkningskontrakter med Aftageren, hvadenten det nu er Frøfirmaer eller Forarbejdningsselskaber som f. Eks. Hørskætterier eller Oliemøller. Den Slags Kontrakter er for visse specielle Frøkulturers Vedkommende ogsaa udvidet til at være internationale. Danske Firmaer lader dyrke Frø i Ungarn, Holland, Frankrig og Tyskland med flere Lande paa Kontrakt, og tyske og ungarske Firmaer lader Frø dyrke i Danmark. Det er muligt, at dette Kontraktdyrkningssystem baade nationalt og internationalt vil antage et større Omfang end tidligere, og det kan ved hensigtsmæssig Gennemførelse bidrage til større Stabilitet i Produktionen. Teoretisk er der naturligvis intet i Vejen for, at Systemet kan udvides til at gælde al Landbrugsproduktion baade den vegetabiliske og den animalske, men foreløbig turde saa stærk Udvidelse hverken være ønskelig eller paakrævet.

Det forudgaaende har taget Sigte paa en Produktionspolitik bygget paa Frivillighed ved Hjælp af hensigtsmæssige Priser og Prisrelationer. En anden Politik vilde bestaa deri at paalægge Landbrugerne en vis Dyrkningspligt f. Eks. at dyrke saa og saa mange Procent af Arealet med Brødkorn eller saa og saa mange Procent af det Areal, der i tidligere Aar dyrkedes med en vis Afgrøde, og navnlig hvor et Samfund staar overfor den Opgave at skulle sikre Dyrkningen af en ny Plantekultur i et bestemt Omfang, ligger det nær at tænke paa en tvangsmæssig Fordeling paa enkelte Landbrug eller enkelte Distrikter. Selv bortset fra den psykologiske Side har Systemet den Ulempe, at der i Reglen ikke ved Fordelingen kan tages tilstrækkeligt Hensyn til, om Jorden i de forskellige Egne passer lige godt til Dyrkningen.

Selv ved tvangsmæssige Paalæg om Dyrkning af visse Arealer vil det være nødvendigt at afpasse Prisen i Forhold til, hvad andre Afgrøder bringer, og Prisrelationerne bliver ogsaa her det vigtigste produktionspolitiske Instrument.

Da Prisrelationerne er af saa stor Betydning, kan det have en vis Interesse at se, hvorledes de stiller sig i andre Lande; jeg har derfor sammenstillet nogle faa Eksempler i omstaaende Tabel, der viser Priser og Prisrelationer i Danmark, Sverige, Tyskland og Svejts. De absolute Priser er Producentpriser i den nationale Valuta omkring 1. November 1941. Forholdstallene eller Prisrelationerne for de enkelte Lande er fremkomne ved, at simpelt Gennemsnit af Priserne for de 4 Kornarter er sat til 1, hvorefter alle de øvrige Priser er omregnet i Forhold dertil. Det ses, at Hvede beta-

Producentpriser og Prisrelationer for de vigtigste Landbrugsprodukter i forskellige Lande pr. 1. November 1941.

	Danmark		Sverige		Tyskland		Svejts	
	Kr. pr. kg	Forholdstal	Kr. pr. kg	Forholdstal	RM pr. kg	Forholdstal	Frcs. pr. kg	Forholdstal
Hvede	0,29	1,05	0,28	1,08	0,20	1,08	0,46	1,10
Rug.....	0,30	1,08	0,27	1,04	0,18	0,97	0,43	1,02
Byg	0,26	0,94	0,26	1,00	0,195	1,05	0,40	0,95
Havre	0,26	0,94	0,22	0,85	0,17	0,91	0,40	0,95
Korn ialt...	0,28	1,00	0,26	1,00	0,186	1,00	0,42	1,00
Spisekartofler	0,12	0,43	0,10	0,39	0,05	0,27	0,18	0,43
Mælk	0,25	0,89	0,21	0,82	0,17	0,91	0,27	0,64
Smør, ab Mejeri..	4,40	15,7	4,05	15,6	3,15	16,9	5,90	14,1
Æg	2,40	8,6	2,70	10,4	1,64	8,8	4,42	10,5
do. Genms. 1941 ..	2,10	7,5	2,20	8,5	1,56	8,4	3,57	8,5
Svin, levende	1,90	6,8	1,55	6,0	1,10	5,9	2,78	6,6
do. slagtede	2,54	9,1	2,07	8,0	1,46	7,9	3,53	8,4
Køer, levende	1,00	3,6	0,80	3,1	0,76	4,1	1,57	3,7
Stude, levende ...	1,00	3,9			0,80	4,3	1,92	4,6
Rødkløverfrø	6,00	21,4	3,50	13,5	2,30	12,4	6,00	14,3
Engl. Rajgræsfrø .	2,00	7,1	1,40	5,4	1,24	6,7	2,50	6,0

les højest af Kornarterne i alle Lande undtagen Danmark, og at Rug ogsaa betales med mere end Gennemsnitsprisen undtagen i Tyskland, hvor Bygprisen er højere end Rugprisen grundet paa en højere Pris for Byg til industrielt Brug. Kartofler har Forholdstal omkring 0,40 undtagen i Tyskland, hvor Kartofler er forholdsvis meget billige. Mælkeprisen ligger omkring 0,90 undtagen i Svejts, hvor den kun er 0,64. Det tilsvarende gælder Smørprisen ab Mejeri, den er 15—16 Gange saa høj som Kornprisen i Danmark og Sverige, lidt lavere i Svejts og lidt højere i Tyskland. Æg staar med Forholdstal 8,6 og 8,8 i Danmark og Tyskland, noget højere Sverige og Svejts. I Gennemsnit for hele Aaret har Prisen dog været lavest i Danmark, nemlig 7,5 mod 8,4 à 8,5 i de andre Lande. Forholdstallet for slagtede Svin er højest i Danmark med 9,1 og lavest i Tyskland med 7,9. I Mellemtiden har Tyskland bevilget et Tillæg paa 14 el. 12 RM pr. Gris over 100 kg levende Vægt i Tiden fra 23. November til 17. Januar. Køer til Slagtning har Forholdstal 3,6 i Danmark, 3,1 i Sverige, 4,1 i Tyskland og 3,7 i Svejts. Rødkløverfrø i Danmark har Forholdstal 21,4, i Sverige og Svejts ca. 14 og i Tyskland 12,4. Det er en kendt Sag, at Rødkløverfrø i

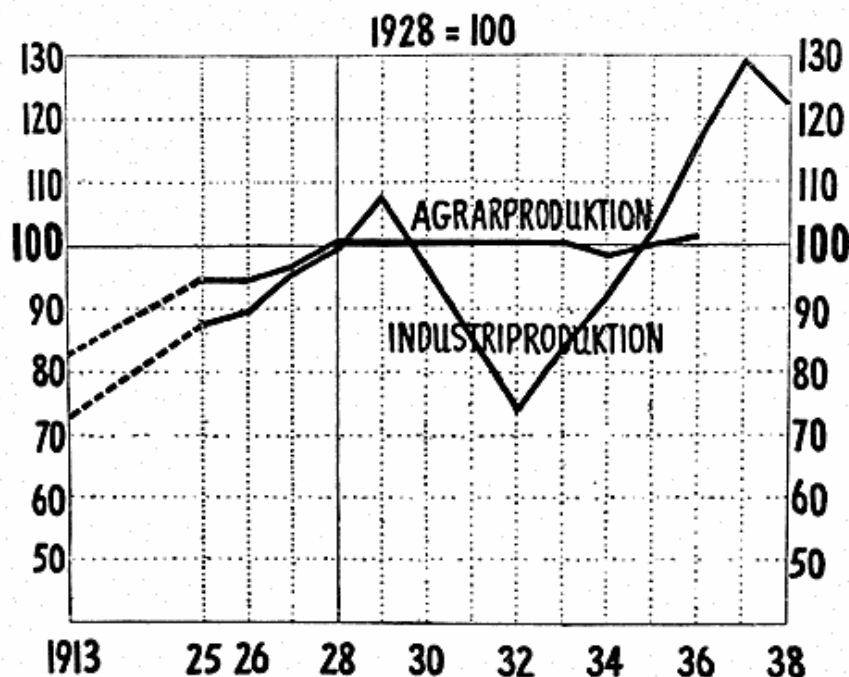
Aar er overordentligt dyrt i Danmark paa Grund af meget daarlig Høst. For Engl. Rajgræs varierer Forholdstallene ikke saa stærkt, de ligger omkring 7 i Danmark og Tyskland, lidt lavere i Svejts og navnlig i Sverige. Gennemgaaende viser Forholdstallene i de omhandlede Lande en ikke ringe Overensstemmelse og alligevel enkelte karakteristiske Forskelle, saaledes den forholdsvis lave Kartoffelpris i Tyskland og den forholdsvis lave Mælkepris i Svejts.

En Sammenligning med de absolute Priser i Danmark med de absolute Priser i andre Lande har ikke megen Berettigelse. Naar Hvedepriserne i Sverige ligger højere end i Danmark, omregnet til danske Kroner, kan det enten skyldes, at Sverige helt igennem har et højere Prisniveau for Landbrugsprodukter, eller at Sverige har ønsket at forcere Hvededyrkningen og derfor stillet denne Kornart forholdsvis gunstigt i Pris. Ingen af Delene giver noget Bevis for, at Hvedeprisen er for lav i Danmark eller for høj i Sverige.

Paa den anden Side giver Prisrelationen intet Udtryk for Landbrugets økonomiske Kaar. Det er de absolute Priser, som i Forbindelse med Produktionernes Størrelse og Udgiftsniveauet er afgørende for det samlede Driftsudbytte, men dette maa sammenlignes med de Indtjeningsmuligheder, andre Erhverv har indenfor Landets Grænser. Ved en saadan Sammenligning maa det erindres, at Industrien arbejder under væsentlig andre driftsøkonomiske Betingelser end Landbruget. Produktionens Størrelse er ikke begrænset af et bestemt Jordareal, og den er ikke afhængig af Aarets Kredsløb; der staar under almindelige Forhold praktisk taget ubegrænset Mængder Raastoffer til Raadighed og kan arbejdes kontinuerligt hele Aaret igennem. Merudgifterne bliver under disse Omstændigheder mindre pr. Produktenhed ved forøget Produktion i hvert Fald indenfor bestaaende Anlægs Kapacitet, og Salgsprisen for de færdige Varer er derfor alene om at regulere Produktionens Størrelse. Hertil kommer, at Industrien under Prisfald og manglende Afsætning indskrænker sin Produktion i langt højere Grad, end Landbruget er i Stand til at gøre det. Denne Forskel mellem Landbrug og Industri fremgaar tydeligt af omstaaende Kurver (Fig. 1) over Verdensproduktionen i Aarene 1913—1938. Landbrugsproduktionen holdt sig ret konstant, medens Industrien standsede Hjulene og derved holdt en kunstig høj Pris paa Industrivarerne, samtidig med at Arbejdsindskrænkningen medførte et mindre Forbrug af Levnedsmidler. Den lave Industriproduktion bevirkede et Prisfald for

Landbrugsvarerne, hvilket tydeligt fremgaar af Fig. 2, som ganske vist kun omfatter de to Produktioners Bevægelser og Landbrugsproduktionens Værdi i Tyskland. Her faldt Industriproduktionen endnu stærkere end for alle Lande tilsammen, medens Agrarproduktionen grundet paa stor Beskyttelse ikke alene holdt sig, men endog var stigende det meste af Tiden; alligevel er Agrar-

Fig. 1. Verdensproduktion (Volumen).



Efter Publikation for Folkeforbundet.

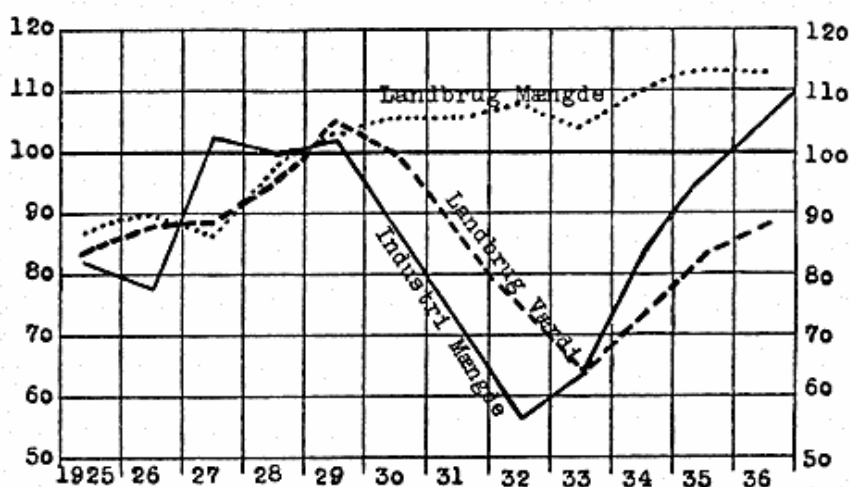
produktionens samlede Værdi faldet nogenlunde parallelt med Industriproduktionens Størrelse. Disse Væsenforskellemellem Landbrug og Industri er vel nok Hovedårsagen til, at Industrien altid vil have større Indtjeningsmuligheder end Landbruget, og dette er vel ogsaa en Forudsætning for, at Arbejdsdelingen kan fortsættes ved Udspaltning fra Landbruget til andre Erhverv under fortsat teknisk Udvikling.

Forskellen mellem Industrien og Landbrugets Indtjeningsmuligheder bør ikke være større, end den naturlige Udvikling af de to Erhverv berettiger til. Vi staar overfor det allervigtigste produktionspolitiske Problem, nemlig Forholdet mellem Landbrug og Industri. Da Omsætningen med Udlandet var nogenlunde fri, og da det samme kunde siges om Prisdannelsen, bevirkede de derved fremkomne Prisrelationer ogsaa en Udligning og Afbalancering

mellem Erhvervene. Resultatet var som bekendt en stadig Afspaltning fra Landbruget til andre Erhverv og dog en stærk Forøgelse ikke alene af Industriens, men ogsaa af Landbrugets Produktion.

Under de nuværende Forhold er Grundlaget for en saadan automatisk Afbalancering ikke til Stede. Industriproduktionen begrænses ved Knapheden paa Raastoffer, og Prisdannelsen er naturligvis heller ikke fri for Industriens Vedkommende. Den egentlige Pro-

Fig. 2. Tysklands Produktion 1925—36.
1928/29 = 100.



Efter Institut für Konjunkturforschung.

duktionspolitik bestaar her i Tildeling af Raastoffer. Finansielt søges Balancen opretholdt ved Prisstop, men det er jo ikke sikkert, at Priserne var rigtig afpasset, da Prisstoppet kom, og selv om det var Tilfældet, kan man ikke regne med, at det vil gælde for bestandigt. Saavidt jeg forstaar, opererer man i Industrien meget med Produktionsprisen for de enkelte Varer. Maaske er det muligt at beregne Produktionsprisen for en Genstand eller Maskine fremstillet i en stor Fabrik, hvor der ogsaa laves mange andre Genstande og Maskiner, men jeg har mine Tvivl. Dels gør Vekselvirkninger sig ogsaa gældende indenfor en saadan Virksomhed, og dels bliver Produktionen her billigere, jo større Ordren er.

Meget taler for, at det nationaløkonomisk vilde være rigtigt at sætte forøget Kraft ind paa Landbrugsproduktionen i den nuværende Situation. Landbruget har den vigtigste Produktionsfaktor og Raastofkilde i samme Omfang som tidligere, og her kan Nettoproduktionen forøges ved større Arbejdsindsats, f. Eks. til Dyrk-

ning af Kartofler, Sukker, Grøntsager og andre intensive Kulturer. Hertil kommer, at Industrien ikke for Tiden er i Stand til at levere Landbruget fornødne Maskiner, Brændstoffer m. m. til den fortsatte Mekanisering, som ellers vilde finde Sted. Det vilde derfor ikke være rigtigt at anlægge Priserne for Industri og Landbrug saaledes, at Arbejdskraften trækkes endnu stærkere end hidtil fra Landbrug til andre Erhverv eller endog til Udlandet. Snarere skulde der foregaa en vis Bevægelse i modsat Retning.

Imidlertid er det vanskeligt at finde de rigtige Maal til Sammenligning og Afbalancering mellem Landbrug og Industri. For Landbrugets Vedkommende bliver det vist nødvendigt at søge en anden Maalestok end den saakaldte Forrentningsprocent. Iøvrigt gælder det ligesom for Prisrelationerne inden for Landbruget, at Praksis er højeste Instans. Driftsøkonomiske Teorier og Produktionspolitik maa staa deres Prøve for Kendsgerningernes strenge Domstol, men jo bedre de afgørende økonomiske Faktorer erkendes, desto større Chance er der for, at det kan lykkes paa Forhaand at faa Produktionerne ledet i de ønskede Retninger.

Efterskrift.

PRISEN FOR FRIHANDELSKORN OG PRODUKTIONSPOLITIK

I mit Foredrag om Prisrelationer og Produktionspolitik paa Landbrugets Omraade nævnte jeg slet ikke Prisen paa Frihandelskorn, da der efter min Mening ikke tilkommer den nogensomhelst Plads i Overvejelserne angaaende Priser for Landbrugsprodukter med Henblik paa Produktionens Ledelse. Imidlertid har jeg i den senere Tid set flere Udtalelser i Retning af, at den høje Pris for Frihandelskorn er uheldig for de dyriske Produktioner, specielt Flæskeproduktionen, og at det ikke kan betale sig at opfodre Svin med Korn til saadanne Priser o. s. v. En mere bagvendt Konklusion kan vanskeligt tænkes. Den Landmand, der har Korn tilovers, efter at Afleveringspligten er opfyldt, har Valget imellem at sælge Kornet eller selv at bruge det, og hvis andre Landmænd køber dette Korn til høje Priser, maa det skyldes, at Køberen tror at kunne udnytte det med Fordel. Dette kan have forskellige Grunde, men naar der betales 50 à 60 Kr. pr. DCtr., skyldes det vistnok i alle Tilfælde forkerte Dispositioner, f. Eks. angaaende Op-

fyldelse af Leveringspligten eller i Produktionens Tilrettelæggelse, som oftest vel et for stort Svinhold. En Landmands Køb af Korn til den nævnte Pris er i alle Tilfælde en Nødforanstaltning. Det er under de nuværende Tilstande meningsløst at anlægge Husdyrbruget paa indkøbt Korn, og det er derfor ogsaa ganske uberettiget at bedømme Priserne for dyriske Produkter ud fra Prisen paa Frihandelskorn. Hvis der skal drages nogen Konsekvens af Prisen paa Frihandelskorn i Forhold til Prisen for dyriske Produkter, maa det være den, at disse er for høje, naar de betinger Anvendelse af Korn til 50 à 60 Kr. pr. DCtr., thi i Længden maa Prisen for Frihandelskorn naturligvis rette sig efter Prisen paa dyriske Produkter. Det omvendte vilde der kun være Mening i, hvis Frihandelskornet stod til Raadighed i ubegrænset Mængde.
